

ARAMON I LA FILOLOGIA

RAMON ARAMON I SERRA:

LES SEVES PUBLICACIONS I L'EDICIÓ DE TEXTOS

GERMÀ COLÓN,

MEMBRE DE LA SECCIÓ FILOLÒGICA

Desitjo començar aquestes paraules d'homenatge a Ramon Aramon i Serra agraint als organitzadors d'aquest cicle, especialment Núria Aramon i Jordi Carbonell, que m'hagin invitat a participar-hi. Voldria expressar un cop més la meva gratitud i la meva admiració pel senyor Aramon.

Vaig tenir el trist privilegi d'escriure la necrologia de Ramon Aramon i Serra per a la revista *Estudis Romànics* (ER). Allà ja vaig dir el meu deute amb el senyor Aramon, que em va acollir quan vaig arribar a Barcelona, procedent del meu Castelló, un llunyà 1948 per estudiar filologia romànica. Després de la primera conversa, al carrer de París 150, vaig tenir molt clar el que era l'idioma català i la cultura del país. I sempre el senyor Aramon m'honorà amb la seva amistat, vaig visitar-lo al pis de la Gran Via cada vegada que tornava a Barcelona. I també, més tard, va acollir amb els braços oberts els meus alumnes suïssos i els va ensinistrar en la filologia catalana i en l'amor a la llengua i a la cultura de Catalunya.

Darrerament s'ha criticat prou i massa el senyor Aramon i se li ha retret que era intransigent en qüestions de gramàtica, que era un purista inamovible, etc. Sens dubte el blasme conté algunes gotes de veritat. Haig de dir, però, que conec poques persones que hagin fet tant per la llengua catalana com ell. Cal posar-se en la situació dels anys quaranta per copsar que calia una voluntat ferrenya de resistència i de sacrifici; aleshores es comprèn la posició del senyor Aramon i s'admira decididament la normalitat, sense escarafalls, amb què va actuar. També s'ha dit que fou excessivament barceloní en detriment de les particularitats de València i les Illes. Potser sí, bé que no sempre vaig treure aquesta impressió en les converses sovintejades que vaig tenir amb ell. Fins i tot contaré una anècdota, la qual va en sentit contrari. Una vegada li vaig retreure que escrivís a ER l'expressió «textos trobadorescos» amb aquesta *o* tan lletja, que topava amb la solució del meu Castelló: *trists, boscs, desigs, imposts*, etc. i no pas *tristos, boscos*, etc. Aramon s'afanyà a recomanar-me que no seguís la moda barcelonina i que continués amb la solució valenciana.

Dos vessants de la personalitat aramoniana s'han de considerar: el de romanista integral o diguem catalanista amb una excel·lent, molt sòlida formació de romanista, i el de defensor de la llengua catalana en les hores més fosques i tristes del franquisme, a través de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), que ell va saber salvar de la desaparició. Fou precisament aquesta activitat al capdavant de l'IEC, com a secretari general, la que va impedir que Aramon donés tot el fruit que es podia esperar d'ell com a filòleg i que havia començat a veure's en les seves publicacions d'abans de la Guerra Civil.

Però no exagerem això que les tasques administratives i els obligats contactes amb personalitats de l'estranger no li van permetre de dedicar-se a l'especialitat de la filologia. Després en parlarem. Però tingueu en compte que el recull d'estudis aramonians que Jordi Carbonell (*Estudis de llengua i literatura* [EstLL], Institut d'Estudis Catalans, 1997) va preparar per encàrrec de l'IEC fa quasi 800 pàgines en quart, exactament 773. I si mirem la seva bibliografia aplegada per

Maria Riera i Montserrat Martí el 1984 romandrem admirats davant la quantitat de treballs duts a terme també després de la Guerra Civil. No sabem d'on treia el temps, però va treballar força. El que passa és que molts d'aquests estudis són dedicats a col·legues estrangers (Clovis Brunel, Mario Roques, Rita Lejeune, Maurice Delbouille, Johannes Vincke, Ernst Gamillscheg) o bé a catalans que eren a l'estranger, com González Llubera, Nicolau d'Olwer o el pare Anselm Albareda, i els treballs foren publicats a fora i en revistes i miscel·lànies especialitzades, i a Catalunya no tingueren el ressò merescut.

De tota manera les activitats com a secretari general de l'IEC l'allunyaven de la seva vocació de romanista, almenys no li permetien de dedicar-se plenament a la seva especialitat de filòleg medievalista, coneixedor com pocs dels problemes de la crítica textual i de la història de la llengua catalana. El que ens ha deixat ens fa enyorar el que hauria pogut ésser i no fou. Alumne de Francesc Martorell i de Jordi Rubió, ajudant de Pompeu Fabra a la Universitat Autònoma, anà a l'Alemanya anterior al nazisme a ampliar estudis, i a Berlín —a més de trobar l'admirable muller que l'acompanyà en la seva vida, Hilde Stein— tingué entre els seus mestres Ernst Gamillscheg, que Aramon sempre admirà i del qual guardà un record fidel. Quan tornà a Catalunya tenia aquella magnífica formació que va començar a mostrar en nombroses recensions, aparegudes en les revistes *Estudis Universitaris Catalans* (EUC) i *Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura* (AORLL); en aquesta s'ocupà monogràficament de la crònica de les publicacions: «Bibliografia de llengua i literatura catalana» (1925-1934). En els anys que precediren l'esclat de la Guerra Civil del trenta-sis és quan Aramon publica dins la col·lecció d'«Els Nostres Clàssics» les seves precioses edicions del *Curial e Güelfa* (1930-1933) i de les *Novel·letes exemplars* (1934). Ací el jove investigador es troba amb la disjuntiva de tots els filòlegs: bedierisme o lachmanisme, això és: edició d'un sol manuscrit, el considerat millor, o bé edició crítica tenint en compte les lliçons de tots els manuscrits per tal de «reconstruir l'arquetip». En l'edició del *Curial*, el problema no es planteja, perquè solament disposem d'un únic còdex, però ja en les *Novel·letes* tenim algunes obres que ens han pervingut en diversos manuscrits. El primer Aramon es trobava com quasi tothom a Europa sota la pressió de l'escola de Bédier, i això es nota una mica, per exemple, en l'edició de *La fiyla del rey d'Ungria*, però aviat el gran filòleg recupera tota la llibertat i ofereix modèliques edicions crítiques.

Ja durant la guerra, el 1938, publica el *Cançoner dels Masdovelles*. No s'hauria aturat aquí en aquesta activitat editorial, però les circumstàncies li van fer prendre una altra direcció. És segur que ben tost ens hauria donat una edició de Guillem de Berguedà, puix que en l'article que dedicà més tard (1947-1948) a l'atribució d'*Arondetà* ens diu que cita uns versos d'aquesta composició segons l'edició que està preparant.

Un observador superficial pot imaginar-se que l'Aramon filòleg s'acaba després de la guerra i que són les tasques administratives i socials a l'Institut i a la Union Académique Internationale i les tasques docents als Estudis Universita-

ris les que l'absorbeixen per complet. No obstant això, Aramon bé que treballa, i ens sorprèn el 1953 amb estudis com ara *Les edicions de textos catalans medievals*, obra fonamental, la qual el mostra ben al corrent de tot el que s'ha fet i es fa en el terreny de la nostra filologia. Estudia des de les primeres edicions i les edicions de la Renaixença el que s'ha dut a terme en l'aspecte d'editar texts; ho examina tot amb acríbia i exposa la situació: identificació de manuscrits i llur datació i localització, caràcter de l'edició i els problemes tècnics, etc. Aqueix treball és una guia segura per a la recerca filològica. És un text que s'hauria de reeditar a part i continuar-lo de 1953 al dia d'avui.

En els seus articles erudits Aramon fa referència a la seva activitat filològica especialment amb l'estudi dels cançoners, per exemple: «Tinc preparada una edició completa d'aquest cançoner —*Jardinet d'orats*— que apareixerà entre les publicacions de l'Institut d'Estudis Catalans» (ER (1947-1948); EstLL, p. 315, nota 17). A propòsit d'una composició de Guillem de Berguedà diu «En tinc establert un text crític per al meu *corpus*, preparat de fa temps, dels trobadors catalans, que cal esperar que no romandrà inèdit indefinidament» (EstLL, p. 41, nota 4). En plena Guerra Civil l'any 1938, Ramon Aramon va publicar el *Cançoner dels Masdovelles*, edició importantíssima, que ha servit de base per al treball literari i lingüístic de Vicenç Beltran i Lluís Gimeno Betí sobre *El cançoner de Joan Berenguer de Masdovelles* (Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2006). El *Cançoner de l'Ateneu* està en proves, que jo he vist, amb les correccions a mà de l'editor, i àdhuc es va publicar en facsímil un foli de la pàgina 72 en el treball sobre *Les edicions de textos catalans medievals* (EstLL, p. 465). Ací tinc un parell de fulls d'aquestes correccions. Tenia el senyor Aramon pràcticament llesta la publicació del *Jardinet d'orats* i del *Cançoner català de Saragossa* i acabà d'aplegar els materials dels cançoners *L* i el *Vega Aguiló*. Aquest treball ingent no s'hauria de deixar perdre i caldria posar-lo a l'abast dels estudiosos.

Ja ha estat dit que, amb motiu de la miscel·lània que hom li oferí (1979-1984), Maria Riera i M. Montserrat Martí van recopilar la bibliografia d'Aramon (*Estudis Universitaris Catalans*, vol. XXVI (1984), p. 421-432) i allà es veu com l'activitat científica no va ésser mai interrompuda del tot. Finalment, amb motiu del seu norantè aniversari, hom aplegà, en un impressionant volum de 773 pàgines en quart, una bona part de la seva producció. I és ben cert que tot el que va publicar era d'una gran solidesa, és i serà obra duradora.

Llegim l'estudi «Sobre l'atribució d'*Aroneta de ton chantar m'azir*». Aramon va haver de lluitar contra una sèrie de fantasmes que dissertaven sobre el possible autor de la composició, però quan ja va quedar ben establert que l'autor n'era el trobador català Guillem de Berguedà, els erudits començaren a fantasiar perquè la data generalment acceptada de 1213, per unes suposades al·lusions del text a la batalla de Muret, no casava amb el que podia ser la vida del trobador. Aleshores hom inventà un segon Guillem de Berguedà i encara un tercer. Aramon, amb una erudició admirable, ha anat desmuntant totes aquestes cabòries i fixant la data de la composició el 1181. El rei que acompanya el poeta

no és Pere, com hom havia cregut, ans son pare, Alfons. Les dades filològiques i històriques són manejades amb una gran naturalitat.

L'estudi i edició, el 1959, de la composició «Augats, seyós qui credets Dèu lo payre» aporta també una allau d'erudició. Després de mostrar que es tracta d'un plany de la Verge Maria, s'ocupa d'aquest gènere literari a Europa, i seguidament analitza filològicament la llengua del text dels tres manuscrits catalans que ens han transmès aquests planys, i finalment en fa una edició crítica i reconstrueix satisfactòriament el *planctus*, malgrat que els tres manuscrits no coincideixen en el nombre d'estrofes ni en el text mateix. L'edició crítica mostra la gran habilitat d'Aramon per fornir un text coherent. No cal que digui que les notes de peu de plana, sobre matèries de tota mena —diguem d'indole lingüística, temàtica, històrica—, ocupen normalment tres quartes parts de la pàgina.

Portem la nostra mirada sobre *Dues cançons populars italianes en un manuscrit català quatrecentista*, i ens sobta la familiaritat amb què treballa amb les dades itàliques, precisament de l'italià meridional; o *Els cants en vulgar del 'Llibre vermell' de Montserrat*, on estableix un text crític de les tres poesies (*Los set gotxs recomptarem...*, *Imperayritz de la ciutat joyosa* i *Rosa plasent*) estudiat per tots els cantons, i fins i tot hi dona la transcripció musical; recordem que el senyor Aramon, en la seva joventut, fou també músic. Aquests i altres treballs, com el dedicat al mot *guazardinc*, on es fa gala de coneixements lexicogràfics, o sobre poesies bilingües en cançoners catalans, són, com he dit en un altre lloc, de pedra picada.

Si se'm permet de dir el que jo dec als impulsors de l'edició de texts a casa nostra, esmentaré tres investigadors: Josep M. de Casacuberta i Ramon Miquel i Planas i Ramon Aramon.

I de pedra picada són també —ja sortint de l'edat mitjana— els estudis que va dedicar a l'oda *I trobair catalan* de Mistral o a *Mirèio* a Catalunya i a altres representants del felibritge. Finalment al·ludiré als punts controvertits de gramàtica en la llengua contemporània, treball aparegut en la miscel·lània en honor del seu mestre Ernst Gamillscheg (1957). Alguns joves escriptors castellanitatzats van fer-hi escarafalls perquè Aramon els mostrava llurs punts febles, però aquell estudi del 1957 conserva avui tota la vàlua.

Ara haig d'obrir un parèntesi. El doctor Badia havia d'haver parlat d'aquest afer, però no ha pogut venir. Només diré un parell de frases. Una activitat del senyor Aramon, que a tort hom posa poc en relleu, és la de fundador i editor dels *Estudis Romànics*, revista de l'Institut d'Estudis Catalans. L'any 1947-1948 va aparèixer el primer volum i, fins al final, Aramon en va editar vint gruixuts volums. I aquesta publicació ha estat des del començament una de les revistes de romanística millors i més prestigioses del món. Puc parlar-ne amb coneixement de causa perquè ho he viscut: Aramon curava com la nineta dels seus ulls els ER, demanava col·laboracions als especialistes, corregia les contribucions dels autors i sobretot corregia les ressenyes bibliogràfiques sovint encarregades a joves llicen-

ciats. Sempre va vetllar perquè els escrits tinguessin un to científic i acadèmic. La tasca dels *Estudis Romànics* duta a terme per Aramon no té preu, i mai no li n'estarem prou agraïts.

Tanco el parèntesi i continuo.

I ara, si havia de donar un consell als joves (desgraciadament ben poc nombrosos) que desitgen dedicar-se a la noble tasca de la filologia romànica, els diria que, a part els manuals de llurs estudis, llegeixin amb atenció el recull d'*Estudis de llengua i literatura* aplegat pel deixonable predilecte Jordi Carbonell. Són planes engrescadores que ens ha deixat Ramon Aramon, plenes de ciència i saviesa.